

31

PREU EXEMPLAR 9 €

CONVERSA

Robert Martí

COMERCIANT DE
PALA FRUGELL, NAT A LA
BISBAL, AMB ARRELS
ALS METGES I UNA
ESTRETA RELACIÓ AMB
MONTNEGRO

RETRAT DE FAMÍLIA

Can Carbó

LA FAMÍLIA RABELL
MANTÉ LA FLAMA
PAGESA, ENCESA AL
SEGLE XIII, EN AQUEST
MAS DE CASSÀ

PERFILS

Joaquima Puig

DE CAL CORDER,
ESPARDENYERA I
PRIMERA DONA DE PALS
A TENIR CARNET DE MOTO

Miquel Xifre

PAGÈS, ESTANQUER I
REGISTRADOR DELS
ESDEVENIMENTS DEL
POBLE DE RIUDELLOTS

Jordi Cama

NAT A PALA FRUGELL,
HA CONVERTIT LA
SEVA AFICIÓ A LA
GENEALOGIA EN PASSIÓ

Pietat Estany

JUBILADA A CORÇA,
RESPONTA LES CARTES
SILENCIADES AL
CONSULTORI FRANCIS

INDRET

Sobrànigues

A PEU

De Tossa a Sant
Feliu de Guíxols
La Pedra Dreta de
Sant Sadurní

gavarres

www.gavarres.com

DOSSIER

ELS NOMS I ELS LLOCS

50 pàgines que parlen de rius, boscos i veïnats, de cases i de pobles, de llengües, de realitats i d'invençons, d'un passat remot que ens acosta al present, en definitiva, de llocs i de persones, d'allò que ha estat i encara és: rere cada topònim, una història

00031

9 772013 366008

Exposició

Dalí, breaking news

Fins al 15.10.2017

Entrada gratuïta

Drets d'imatge de Salvador Dalí reservats. Fundació Gala - Salvador Dalí, Figueres, 2017.

Diputació de Girona

Girona Ajuntament de Girona
Cada Bruc Girona

abertis

**Generalitat
de Catalunya**

DIRECTOR >

Pitu Basart
pitu@gavarres.com

COORDINADORS >

Eloi Madrià > Patrimoni i continguts
Carles Serra > Actualitat

REDACCIÓ >

Telèfon 972 46 29 29
revista@gavarres.com

COL·LABORADORS >

Jaume Badias
Gerard Bagué
Teresa Bonal
Josep Burset
Xavier C. Ribot
Joaquim Carbó
Josep Clara
Francesc Còrdoba
Paco Dalmau
Meritxell Daranas
Lluís Freixas Mascort
Josep M. Fusté
Joan Llinàs
Albert López-Tauler
Elvis Mallorquí
Pep Matas
Josep Martín
Miquel Martín
Marc Martínez Comas
Mercè Mundet
Quim Mundet
Anna M. Oliva
Joan Pinsach
Àngel del Pozo
Eva Ramió
Enric Ramionet
Josep M. Riba Flinch
Nuri Sàbat
Daniel Sabater
Josep Santanó
Taller d'Història de Celrà
Pere Trijueque
Salvador Vega
Josep Vilallonga
Albert Vilar
Sílvia Yxart

EDICIÓ DE TEXTOS >
Pitu Basart

IMPRESSIÓ > Agpograf

DISTRIBUCIÓ > GLV

DIPÒSIT LEGAL > GI-889-2002

ISSN > 2013-3669

eg

EDITORIAL GAVARRES

Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
Telèfon 972 46 29 29
www.editorialgavarres.cat

DIRECTOR EDITORIAL >

Àngel Madrià
angel@editorialgavarres.cat

COORDINACIÓ DE PROJECTES >

Dolors Roset
dolors@editorialgavarres.cat

DIRECCIÓ D'ART >

Jon Giere
disseny@editorialgavarres.cat

ADMINISTRACIÓ >

Jaume Carbó
jaume@editorialgavarres.cat

SUBSCRIPCIONS >

Eva Rodríguez
subscripcions@editorialgavarres.cat

ALTRES PUBLICACIONS DE L'EDITORIAL >

www.cadipedraforca.cat
www.garrotxes.cat
www.alberes.cat

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >

PREMIS >

- > Premis APPEC
'Millor Publicació en Català 2004'
- > Premis Les Gavarres
'Cirera d'Arboç 2005'
- > Premis APPEC
'Millor Editorial en Català 2008'
- > Premis Fundació Valvi
'Joaquim Codina i Vinyes 2011'

IL·LUSTRACIÓ:
ÀNGEL DEL POZO.

SUMARI

4-5

PRIMERS RELLEUS CALDES DE MALAVELLA, MÉS D'AHIR QUE D'AVUI (i II)

JOAQUIM CARBÓ (TEXT) // ÀNGEL DEL POZO (IL·LUSTRACIÓ)

7-11

ACTUALITAT

12-17

CONVERSA ROBERT MARTÍ

PITU BASART (TEXT I FOTOGRAFIA)

18-23

RETRAT DE FAMÍLIA ELS RABELL DE CAN CARBÓ DE CASSÀ DE LA SELVA

JOAN PINSACH (TEXT I FOTOGRAFIA)

24-31

PERFILS

MIQUEL XIFRE / JOAQUIMA PUIG / JORDI CAMA / PIETAT ESTANY

PITU BASART, SÍLVIA YXART, TERESA BONAL I NURI SÀBAT I ENRIC RAMIONET (TEXT)

PITU BASART, SÍLVIA YXART, PACO DALMAU I JOSEP BURSET (FOTOGRAFIA)

33-83

DOSSIER

ELS NOMS I ELS LLOCS

PEP MATAS I PITU BASART (COORDINACIÓ)

85-99

PATRIMONI

ARQUEOLOGIA // HISTÒRIA // MÚSICA // EN MAR // GASTRONOMIA // FAUNA // PLANTES I REMEIS

100-103

INDRET SOBRÀNIGUES

GERARD BAGUÉ (TEXT I FOTOGRAFIA) // JOSEP BURSET (FOTOGRAFIA)

104-107

UNA MIRADA EN EL PAISATGE EL MAS NOU, LES GAVARRES MÉS CLENXINADES

LLUÍS FREIXAS MASCORT (TEXT) // JOSEP VILALLONGA (FOTOGRAFIA)

108-111

A PEU

DE TOSSA A CALA SALIONÇ

JOSEP SANTANÓ I JOSEP MARTÍN (TEXT I FOTOGRAFIA)

DE SANT SADURNÍ A LA PEDRA DRETA

DANIEL SABATER (TEXT I FOTOGRAFIA)

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA GRUPS TEATRALS

EVA RAMIÓ (RECERCA FOTOGRÀFICA)

conversa amb un gavarrenc de soca-rel. TOTS ELS PAISATGES D'EN ROBERT MARTÍ COROMINAS (LA BISBAL, 1936) ENVOLTEN O SE CENTREN EN AQUESTES VELLES MUNTANYES DE LES GAVARRES. ELS METGES ÉS EL LLOC ON S'AMAGUEN LES SEVES ARRELS; LA BISBAL EL VA VEURE NÉIXER I FORMAR-SE; S'HA FET I VIU A PALAFRUGELL; I A MONTNEGRE, AL MATEIX COR DEL MASSÍS, HI PROJECTA SEMPRE QUE POT LA SEVA PASSIÓ PEL BOSC. I AQUESTA CONVERSA RECORRE TOTS ELS TOPANTS, LES COTES DE LA CARTOGRAFIA VITAL, LES FITES DEL TERRITORI D'AQUEST HOME QUE HA SABUT ARRIBAR A LA VUITANTENA ESSENT HUMILMENT FELIÇ.

PITU BASART TEXT I FOTOGRAFIA

Robert Martí

—«El pare era de la Bisbal, descendent dels Martí del Metges; i la mare era de Bordils. El meu besavi, l'Antonio Martí Gispert, quan va complir 25 anys, el 1874, va marxar de casa *seu*, va anar cap a Cassà, es va vendre el mas per 70.000 pessetes i va desaparèixer. Feia més de 500 anys que s'hi estaven. Era un home que tenia tots els vicis, no li'n quedava cap per aprendre: jugava, anava amb dones i era vago. Es va vendre tot el patrimoni —que era bastant—, es va polir els diners i se'n va anar.»

—Can Martí és a darrere de can Cama. Hi tenien molta terra?

—«Unes 80 hectàrees de bosc i 6 de sembradura. S'ho va vendre a una persona de Cassà de la Selva. Més endavant ho van comprar en Garolera d'Arbúcies i, al cap de poc temps, els Barceló de Cassà.»

—Encara avui és dels Barceló.

—«El 1974, jo tenia algun cèntim i vaig intentar acomplir un propòsit que vaig prometre al meu avi. Vaig trucar a en Joan Barceló. 'M'interessaria comprar-li can Martí', li vaig dir. Ell em va preguntar amb qui parlava, jo li ho vaig dir i de seguit va lligar caps. Em va explicar que no me'l podia vendre perquè havien decidit que seria del seu germà i que tenia interès a arreglar el mas. Jo em vaig quedar tranquil perquè ja tenia la seguretat que la casa no acabaria enrunada. De fet, si l'hagués comprat, m'hauria arruïnat perquè m'hauria proposat de restaurar-lo i tampoc no tenia tant diners...»

—I com va quedar la família amb la fugida del besavi?

—«Van haver de marxar tots de can Martí: la meva rebesàvia, la besàvia —la dona de l'Antonio—, el meu avi i el seu germà.

PITU BASART. Cassà de la Selva, 1960. Filòleg

retrat de família Els Rabell de can Carbó. CAN CARBÓ DEL VEÏNAT DE LES SERRES ÉS UNA MASIA SITUADA AL NORD-EST DEL NUCLI URBÀ DE CASSÀ DE LA SELVA, A TOCAR DE LA CARRETERA DE LA BISBAL (GI-664) I A POCS METRES DE LES ÚLTIMES CASES DEL POBLE DEL FIRAL. ARA HI VIUEN ELS RABELL, DES QUE EL 1917 EN JAUME CARBÓ FÀBREGAS, QUE NO TENIA FILLS, EN ESCRIPTURA NOTARIAL DEIXÉS ELS DRETS HEREDITARIS AL SEU NEBOT, JOSEP RABELL CARBÓ. AIXÍ DONCS, ES VA CANVIAR EL NOM DE LA TITULARITAT DEL MAS, PERÒ S'HI HA MANTINGUT EL MATEIX LLINATGETAL COM QUEDA RECOLLIT EN L'EXTENS I DOCUMENTAT LLIBRE 'CAN CARBÓ DE LES SERRES' (2013).

JOAN PINSACH TEXT I FOTOGRAFIA

800 anys arrelats al Firal de Cassà

Ens trobem davant d'una masia important, documentada des del 1246. Un lloc de referència del poble. Aquí hi ha l'origen d'una extensa nissaga, els Carbó, les diverses branques de la qual viuen a Cassà o a pobles propers. En qualsevol d'elles hi podem trobar metges, polítics, capellans, pagesos..., gent que passa i ha passat. Per això, la història d'aquesta casa forma part, en un lloc destacat, del passat i el present de Cassà. A l'esplanada que des del mas davalla fins al carrer de Migdia, antigament hi havia tingut lloc la fira de Santa Tecla, de compra-venda de bestiar. També s'hi han celebrat missses de Corpus i va ser l'emplaçament

del primer camp de futbol del municipi. Hi hem anat a parlar una tarda de dissabte del passat mes d'abril, en Pitu Basart i un servidor. En Ricard i en Jaume –dos de quatre germans–, l'Anna –la seva mare– i la Pilar –la dona d'en Ricard–, ens han rebut a la cuina amb una cassola als fogons.

L'Anna Matas Busquets (1928), filla de Jaume Matas Vila i Carme Busquets Vidal, va néixer a can Vilà de Llambilles. És l'àvia d'aquesta casa. Uns dels seus primers records prové del dia que el seu pare es va acomiadar per anar a la guerra. Ara, sanglotant d'emoció encara pot dibuixar la imatge viva d'aquell dia, amb la mare i el pare,

i el seu germà Joan i ella drets a dalt de l'escon, tots quatre abraçats. Però després de setmanes o mesos, una vegada que ella i en Joan tornaven de fosc de portar la llet a la Torre –un mas veí de can Vilà–, van mirar pel forat de la clau de la porta de casa. «A dins, hi havia un home amb barba que estava amb la mare. Vam picar a la porta –explica l'Anna–, i quan vam entrar ja no hi era. Li vam preguntar a la mama qui era i ens va dir que era en Pere *Vérro* –un home que *trebaïava* a bosc–, i que ja se n'havia anat». Però aquell home era el pare, que s'havia emboscat per no anar a la guerra, i cada dia quan arribava el vespre tornava a casa. Llavors ajudava

JOAN PINSACH. Llagostera 1958. Professor d'ensenyament secundari

la mare a munyir i donar menjar a les vaques, mentre els dos germans estaven entretinguts. I per passar la nit, s'amagava al forn de la pallissa. L'Anna i en Joan no ho van saber fins que es va acabar la guerra. «Quan van entrar el nacionals, llavors el meu pare va arribar» —diu ella rient.

Quan tenia 30 anys es va casar amb en Josep Rabell Mateu. Diu que van festejar deu anys. Un festeig, però, que segurament s'havia iniciat molt abans i potser sense adonar-se'n. Perquè des de molt petita, l'Anna va anar a escola a les monges de Cassà. Per això va haver de viure a casa dels avis, Joan Busquets i Anna Vidal, juntament amb els

oncles, que no tenien fills. Primer al mas Cubell i al cap d'uns anys a can Castelló. «I anant a *col·legit* —explica—, jugant a boles, ja vaig conèixer l'home que vaig tenir, perquè ell anava als *hermanos*. Més endavant, jo l'ajudava a llaurar amb els cavalls, i ens vam anar coneixent». D'un cos aparentment fràgil pel pas dels anys, l'Anna conserva encara el cap ben clar i un gest enèrgic que acompanya les seves paraules, precises, quan evoca aquells anys. Amb una mirada viva, que accentua l'autenticitat del que diu, aixeca la mà i el to de veu quan parla del seu marit. Però aviat la parla se li talla d'emoció quan assegura: «Si hagués de tor-

nar a començar la joventut, tornaria a casar-me amb l'home que vaig tenir. Sempre va estar per mi, era un home de casa, *trebador*, que no *me* marxava. No ens podíem moure de casa perquè teníem la nostra obligació. A casa hi estava bé. Vam fer la vida. Vam pujar la casa i els fills. I vam marxar de can Bas amb tres criatures.»

Can Bas, també de Cassà, a la carretera Provincial, va ser la casa on van anar a viure quan es van casar. Passats uns anys, els germans d'en Josep, en Jaume i en Ricard, que primer s'havien quedat a viure a can Carbó amb els seus pares, en Ricard Rabell Esteva i la Flora Mateu Ginesta, van decidir

Al centre, l'Anna Matas, envoltada de la família, abans del dinar del dia de Pasqua d'enguany.

L'altra Elena Francis

Pietat Estany

Pietat Estany Bou va néixer el 16 de març de 1937 a Barcelona, al Guinardó. Els seus pares eren treballadors: la mare perruquera, filla de la Bisbal, dels Bou de la Bisbal; el pare fill d'Igualada. La Pietat va viure a Barcelona fins que, després de jubilar-se, es va instal·lar a Corçà. Per la nombrosa família que hi manté i perquè és en aquesta zona del Baix Empordà on guarda els records més dolços de la infantesa. Es va casar, als 23 anys, amb Eduard Jaumeandreu Garrido, que treballava de muntador cinematogràfic als laboratoris Fotofilm, on ella feia de secretària. Tenen tres fills, la Mònica, l'Eduard i en Marc, i vuit néts. Tot el que més li agrada ho ha fet de gran, diu. Als 55 anys es va llicenciar en filologia catalana per la Universitat de Barcelona i el 2008 va publicar *Estimades Amigues*, un llibre esplèndid on desvela que durant vuit anys va treballar per l'Institut Francis, contestant les cartes que s'adreçaven a l'Elena Francis i pel seu contingut no es podien respondre en obert.

L'edat no té importància. L'ànima de la Pietat manté l'avidesa de les ànimes més joves i al llarg de tota la seva vida, des que s'esforçava per desxifrar el diari a la falda del pare fins fa pocs anys quan, ja jubilada i instal·lada a Corçà, assistia d'oient a classes d'Història antiga a la Universitat de Girona, ha mantingut l'ànsia de coneixement, d'entendre, de créixer i omplir l'esfera infinita del saber, com ella mateixa ha deixat escrit.

L'edat no importa, la mirada de la Pietat conté des de fa molts anys la saviesa de les mirades més velles. I així ho hem entès, jo i en Josep, el fotògraf que ens acompanyava i participava en la conversa, també fascinat per la història d'aquesta dona amable, vital i discreta que durant nou anys va esdevenir l'alter ego de Doña Elena Francis. Una versió silenciada i silenciosa, també en les seves paraules, del consultori sentimental radiofònic que es va emetre des de 1947 fins a 1984; un programa de ràdio emblemàtic que els que en guardem memòria, encara que sigui vaga i llunyana, recordem com un festival de carrincloneria.

La Pietat va viure, ara farà deu anys, un període d'una certa notorietat quan va publicar *Estimades Amigues*, un llibre deliciós on revelava la seva experiència en el consultori radiofònic, durant 8 anys, llegint i contestant les cartes que no es consideraven aptes per ser emeses en obert. I he definit el llibre com deliciós, manllevant l'adjectiu utilitzat per Salvador Alsius a la introducció, però podia també haver escrit commovedor, com ho fa Salvador Cardús al pròleg. La Pietat té una enorme capacitat per trobar la paraula justa, per explicar i explicar-se, probablement perquè a més de la formació que ha perseguit incansablement durant tota la vida, també té facilitat per entendre l'ànima humana i abocar-hi, instintivament, una mirada compassiva i empàtica.

L'ànsia de coneixement, els ulls oberts a la realitat i unes vivències personals que no sempre han estat fàcils. Aquesta és la seva història.

Ho relata amb precisió al llibre i ens ho explica d'immediat en la conversa que mantenim. Va ser filla única però no per viure'n les presumptes dolçors sinó per cruspir-se ella sola un pastís ben amarg, ens diu abans de parlar-nos d'una mare dominant, despòtica, que parlava, decidia i pensava per ella, que l'apallissava amb unes mans nerviüdes i tortes i que, novament servint-nos de les frases que ha deixat escrites: «*l'havia fet plorar tantíssim, d'amagat i en silenci, que potser per això ara li costa vessar llàgrimes*». També ens parla d'un pare pacífic i afable però derrotat, que a vegades perdia els estrepis i es veia arrossegat a unes batalles conjugals sense cap ni peus. En aquell microcosmos familiar que era sordid i fosc com el país mateix en temps de postguerra, la Pietat va madurar de pressa i va enfortir la seva personalitat en silenci.

La mare perruquera, el pare comptable, però malgrat la seva condició de filla de família de classe mitjana treballadora, va estudiar al Liceu Francès per una simple qüestió de proximitat geogràfica i això li va permetre sortir de l'asfíxia cultural del moment. D'aquells temps arrenquen els seus somnis de formació universitària que no hauria d'acomplir fins que ja tenia cinquanta-cinc anys, quan a la fi va poder cursar la carrera de Filologia Catalana. De la infància amarga salva els estius a la Bisbal, a casa de la seva àvia materna. Els balls, les amigues, la casa preciosa on vivien, la dedicació de l'àvia, que tant la mimava, tot plegat fa que ho evoqui com la seva arcàdia. Al Liceu, hi va estudiar comerç en llengua francesa per poder-se convertir en la 'senyoreta' que volia la mare.

Des dels 14 anys portava cèntims a casa i seguia fent cursos de nit que ella mateixa es pagava, com el de taquimecanografia, i quan ho explica en Josep s'adona que encara fa el gest de moure els dits com si escrivia, com si tota la tenacitat dedicada a l'aprenentatge desencadenés un reflex condicionat. Va esdevenir secretària d'administració amb idiomes i va poder accedir a bones feines entre les quals als laboratoris

fotogràfics Fotofilms, on va conèixer l'Eduard Jaumeandreu, que hi treballava de muntador cinematogràfic. Es van casar, van tenir tres fills i la Pietat va deixar la feina per dedicar-se a la família, com exigien les convencions d'aquell ordre natural de les coses que descansava sobre la submissió i el sacrifici de les dones. Mestressa de casa, mare amatent, esposa devota, aquest era el paper que se li assignava; un paper que difícilment podia satisfer una ànima tan viva com la seva. Va ser per això i també per contribuir a l'economia familiar que va decidir buscar feina i va topa amb l'enigmàtic anunci que no només li obriria les portes d'un relació laboral de 8 anys, sinó que la sumiria en les profunditats més sòrdides del país. Li agrada escriure? La preocupen les problemàtiques socials? Una adreça i res més. Un feix de dones esperant, una entrevista que no aclaria res i ja li direm alguna cosa. La van seleccionar, li van explicar què s'esperava d'ella i li van donar quatre cartes per contestar. Eren cartes censurades, que no es podien radiar perquè trencaven la hipocresia i els valors morals del moment, però que l'equip del programa de Doña Maria Elena Francis, volia que tinguessin resposta. Va superar la prova i va acceptar la feina sense cap contracte, sense cap paper.

Cada setmana anava a buscar una caixa amb dues o tres-centes cartes i les tornava amb la resposta. Treballava a totes hores llegint treballosament i contestant cartes, sobretot de

dones, que sovint costava desxifrar. Escrivien per buidar-se, per trobar algú que les escoltés, per explicar el seu infern i poder-ho fer a algú tan distingit com la Sra. Francis les reconfortava. També n'hi havia de lleugeres, d'enamoraments impossibles del capellà o del professor, però predominava la desesperació. Històries de maltractaments, d'alcoholisme, de submissió, de vexacions davant dels fills, de noies joves violades pel pare o el germà que patien per la seva virginitat. Històries d'horror. Les més terribles, les separava i hi destinava més temps. Procurava que la resposta fos més llarga. Era tot el que podia fer, mostrar afecte, calidesa i comprensió. Les contestava amb llibertat però sabia que en aquell context social de submissions profundíssimes, segons quins consells eren inútils. També escrivien alguns homes, que se sentien confusos i culpables amb la seva homosexualitat; que tenien pànic de ser descoberts.

Històries de repressió, d'un país de moralitat malaltissa i torturada, que es van allargar fins a l'any 1984. Cada vegada arribaven menys consultes i amb la desaparició del programa de ràdio, la Pietat va acabar la seva relació amb la Sra. Francis. Es va sentir alliberada. Ja tenia els fills grans i va tornar a treballar fora de casa. En un sindicat, al Departament d'Indústria, a la Universitat Pompeu Fabra. Va llegir i llegir i va estudiar i a l'any 2007 va publicar *Estimades Amigues*, un llibre deliciós on comparteix tota l'avidesa i tota la saviesa d'una vida pleníssima 🍷

CONTESTAVA CARTES
CENSURADES, QUE
NO ES PODIEN
RADIAR PERQUÈ
TRENCAVEN LA
HIPOCRESIA I ELS
VALORS MORALS
DEL MOMENT, PERÒ
QUE L'EQUIP DEL
PROGRAMA DE
DOÑA MARIA ELENA
FRANCIS, VOLIA
QUE TINGUESSIN
RESPOSTA

”

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA > GRUPS TEATRALS

M3

Visita a Cadaqués de l'Agrupació Artística del Casal Popular de Palafrugell per representar l'obra 'La educación de los padres' al teatre Art i Joia.

ANY: 1956

AUTOR: JOSEP GRANÉS HOSTENCH

PROCEDÈNCIA: ARXIU MUNICIPAL DE PALAFRUGELL

M4

La secció dramàtica de l'Ateneu Pi i Margall de la Bisbal dirigida per Antoni Crumols. La direcció d'Antoni Crumols va coincidir amb la millor època de la secció dramàtica de l'entitat.

ANY: 1934

AUTOR: EMILI CASAS

PROCEDÈNCIA: ARXIU

COMARCAL DEL BAIX

EMPORDÀ. FONS EMILI CASAS

DOSSIER

ELS NOMS I ELS LLOCS

PEP MATAS I PITU BASART > COORDINACIÓ

Allí enllà [PÀG. 34]

PITU BASART [Cassà de la Selva, 1960. Filòleg]

Cruïlles i camins [PÀG. 36]

ELVIS MALLORQUÍ [Riudellots de la Selva, 1971. Historiador]

Noms oblidats a Santa Pellaia [PÀG. 38]

QUIM MUNDET [Cassà de la Selva, 1940. Historiador local]

Sant Cebrià dels Alls [PÀG. 42]

PEP MATAS [La Bisbal d'Empordà, 1957. Advocat i arxiver]

Palamós i el seu entorn [PÀG. 46]

PERE TRIJUEQUE [Palamós, 1943. Historiador]

Entre les vil·les i les viles [PÀG. 48]

ELVIS MALLORQUÍ

La vall del Ridaura [PÀG. 50]

ALBERT LÓPEZ-TAULER [Castell d'Aro, 1980. Llicenciat en Història i Geografia]

Arques, castells i palaus [PÀG. 54]

JOAN LLINÀS [Sils, 1966. Arqueòleg i historiador]

Penya-segats i aiguamolls [PÀG. 58]

MIQUEL MARTÍN [Begur, 1969. Escriptor]

Alguns llocs amb 'pedra' [PÀG. 60]

SALVADOR VEGA [Verges, 1964. Historiador]

Del torrent de Ferreres a Palagret [PÀG. 62]

TALLER D'HISTÒRIA DE CELRÀ

Montjuïc, Montilivi i l'Onyar [PÀG. 64]

MERITXELL DARANAS [Palamós, 1975. Filòloga i professora de llengua i literatura catalanes]

Un món negre? [PÀG. 66]

ELVIS MALLORQUÍ

Els noms que deixa l'aigua [PÀG. 70]

CARLES SERRA [Quart, 1972. Filòleg]

Triangle de misteri [PÀG. 72]

JOAN PINSACH [Llagostera, 1958. Professor d'ensenyament secundari]

La incertesa guixolenca [PÀG. 74]

XAVIER C. RIBOT [Sant Feliu de Guíxols, 1966. Filòleg i periodista]

Ceclina, Seclina o Seculina? [PÀG. 76]

MARC MARTÍNEZ COMAS [Caldes de Malavella, 1977. Ambientòleg i investigador]

Paraules que vénen de lluny [PÀG. 80]

TERESA BONAL [Palafrugell, 1959. Filòloga]. NURI SÀBAT [Palafrugell, 1959. Filòloga]

Rètol pintat a les roques amb l'alçada del puig d'Arques // FOTO: Xavier Albertí.

ALTRES REPORTATGES

**Els Metges, un topònim popular / La Ganga, de Calonge / Recs i agulles / Un terme espinós: Gavarres
La creu d'en Codolar / Noves 'ganxoneries' / L'encís de sa Boquera / Enigmes de Verges**

[PÀGINES 44 / 53 / 65 / 67 / 69 / 75 / 77 / 83]

JORDI FRIGOLA I ARPA / ALBERT VILAR / ELVIS MALLORQUÍ / JOAN PINSACH / XAVIER C. RIBOT / MARC MARTÍNEZ COMAS / SALVADOR VEGA

Allí enllà

Pitu Basart > TEXT

Un dia, quan el projecte de la revista *Gavarres* tot just era a les beceroles, vaig tenir l'oportunitat de parlar amb el propietari d'un mas habitat des de fa centúries que s'assenta en un dels vessants del massís del que avui considerem les muntanyes de les Gavarres. Enmig d'una sureda, manteníem una conversa distesa sobre les feines de bosc. En un moment donat, li vaig preguntar on eren les muntanyes de les Gavarres. 'Les Gavarres?', va dir. Va quedar aturat, pensatiu, es va gratar amb un dit la closca tirant-se la gorra endarrere i va mirar al seu voltant com si les busqués. 'Les Gavarres?', va tornar a dir. 'Les Gavarres són aquelles muntanyes que hi ha allí enllà', assenyalant amb aquell dit índex encorbat que tenen totes les persones que fan anar la destrà. Vaig mirar allí enllà, i allí enllà les ondulacions d'aquestes velles muntanyes se n'anaven fins a conquerir tot l'horitzó que aconseguíem de veure. Vaig intentar pensar en el meu pare —un altre pràctic d'aquest territori: hi caçava bolets, hi anava a cacera o a fer àpats— i el recordo parlant de Santa Pellaia, dels Metges, de Montnegre, dels Àngels... però no tinc present que articulés mai el nom 'Gavarres' per referir-se a una part o a tot el massís. Potser la gent d'abans tenia un punt de mira menys global, es movia per horitzons més limitats, accedia a llocs concrets i en sabia els topònims, però no necessitava una denominació global que designés tot un territori que ara sí que sabem que manté vincles geogràfics. De fet, usem un topònim només quan ens és necessari. La toponímia, la branca de

l'onomàstica que estudia els noms de lloc, és fascinant perquè quan parlem de noms parlem de qui els usa i d'aquesta manera ens coneixem un xic més nosaltres mateixos i sabem molt més del nostre passat. Aquest és l'objectiu del dossier que aquest escrit introdueix.

El primer article és de l'Elvis Mallorquí, que ens parla de tot un seguit de topònims que, al voltant de Cruïlles, es relacionen amb vies de comunicació antigues. En Quim Mundet, per la seva banda, es desplaça a Santa Pellaia i ens descobreix, a partir de l'estudi de dos capbreus, alguns noms de lloc que s'han conservat i d'altres que han caigut en l'oblit. En Jordi Frigola, al seu torn, s'endinsa al cor del massís per parlar-nos d'alguns topònims de Sant Cebrià de Lledó. No sortim de la banda alta de les Gavarres per escoltar en Pep Matas quan proposa una nova interpretació del lloc batejat com a Sant Cebrià dels Alls, que ell creu que hauria de ser Sant Cebrià d'Ais: val la pena de llegir els seus arguments. Ara sí que baixem cap a la costa: en Pere Trijueque repassa la toponímia de l'antiga batllia i comtat de Palamós, que agafava Sant Joan i Vall-llobrega. Des de mar ens enfilem cap a la Ganga amb l'Albert Vilar, que ens n'intenta explicar l'origen etimològic. L'Elvis torna a agafar el fil per parlar-nos de la relació entre la *villa* romana i els noms de lloc que contenen les formes 'vila' i 'vilar' actuals. L'Albert López Tauler recorre la Vall d'Aro per repassar-ne la —en alguns casos— controvertida i llegendària toponímia. En Joan Llinàs, en un article transversal, ens descobreix que els noms que con-

tenen les formes 'arca', 'castell' i

‘palau’ sempre amaguen un jaciment arqueològic. Tornem al litoral: en Miquel Martín recorre els topants de Pals i Begur per fer-nos avinents aspectes de la toponímia relacionats amb la parla, els oficis i l’entorn natural. Anem altre cop cap a la plana perquè en Salvador Vega ens acosti als noms relacionats amb la ‘pedra’ i a algunes curiositats toponímiques del baix Ter. Ter amunt, cap al Congost, els membres del Taller d’Història de Celrà estudien la nomenclatura de torrents i rieres dels darrers contraforts septentrionals de les Gavarres. Arribats a Girona, la Meritxell Daranas parla amb l’Enric Mirambell, que li fa avinent l’origen de la ciutat a partir de tres noms de lloc. Seguint l’Onyar i el Celrà, arribem a Quart, on en Carles Serra en s’endinsa en la toponímia que ha deixat l’aigua, que l’Elvis Mallorquí arrodonaix amb una peça sobre Riudellots. És l’hora d’anar tantant el cercle: primerament ens aturem a Llagostera, on en Joan Pinsach intenta clarificar el misteri de tres indrets situats entre Panedes, la Verneda i can Morató; tot seguit decanem cap cap a l’Ardenya, on en Marc Martínez ens aclareix els dubtes que envolten el lloc de Santa Seclina; i ja tornem a ser a mar, al país ganxó, en

què en Xavier Colomer intenta escatir l’origen del nom ‘Guíxols’ i de la ganxoneria. Finalment, la Teresa Bonal i la Nuri Sàbat conversen amb la Conxa Saurí, en Jordi Cama i en Josep Castelló per esplanar la toponímia del país del peix fregit.

A voltes oblidem que som els homes i les dones que s’han mogut i ens movem pel territori els que hem batejat els llocs; i quan un nom fa fortuna –no sabem per quin estrany sortilegi– comença a ser usat. Segur que els mitjans de comunicació –i també la capçalera de la nostra revista, ves per on– han aconseguit que tothom relacioni el nom ‘Gavarres’ amb la totalitat del massís, igualment com també han provocat que la denominació ‘Ardenya’ sigui usada a l’hora de parlar de la serralada litoral que va de Sant Feliu a Tossa. Des de la nostra humil posició, els que treballem a la revista *Gavarres* intentem que la microtoponímia no es perdi, per això en tots els números –i en aquest especialment– fem especial esment a tants noms de tants llocs. Segur que els personatges i les històries que s’hi amaguen darrere us interessaran. Gireu pàgina i ho comprovareu 📖

Can Riera, l’única casa de Montnegre que ha estat habitada ininterrompudament fins a l’actualitat // FOTO: Josep M. Fusté.

Noms oblidats a Santa Pellaia

A PARTIR DE DOS CAPBREUS DE 1683, DESCOBRIM COM ALGUNS TOPÒNIMS D'AQUESTA PARRÒQUIA DEL COR DE LES GAVARRES S'HAN MANTINGUT I ALTRES HAN DEIXAT DE SER USATS

Quim Mundet > TEXT // Jon Giera > CARTOGRAFIA

La proximitat d'aquesta antiga parròquia amb el terme i la vila de Cassà de la Selva ha fet que, des de sempre, quan a Santa Pellaia els masos eren habitats, s'establís una fluida relació entre els habitants de les dues poblacions. L'antic camí públic que, des de la plana de Cassà pujava, en direcció nord, travessant el massís de les Gavarres, cap a Santa Pellaia i, des d'allà, baixava fins a la Bisbal, era la via de comunicació més usual per anar d'un lloc a l'altre, fins que, a principis del segle XX, fou substituït per l'actual carretera GI-664 amb un traçat molt diferent, la

qual, puntualment es creua, en alguns indrets, amb aquell vell camí públic.

Els noms dels masos, escampats pel seu terme, i diversos indrets, de la seva accidentada geografia, eren prou coneguts pels veïns del sud, la majoria tapers, que amb assiduitat pujaven a visitar els hostals establerts en algunes de les seves masies, on se servien bons cuinats casolans que, amb satisfacció, eren assaborits per una nombrosa i fidel clientela. Recordem els noms d'alguns d'aquests vells hostals que funcionaren en diferents èpoques: cal Patró, can Vilar de l'Esglè-

sia, can Saguer, cal Xai, can Mascordet, cal Bord, entre els més coneguts. No sols el vincle era gastronòmic, hi havia molts treballadors de bosc que pujaven setmanalment a Santa Pellaia: carboners, llenyataires, peladors de suros, traginers; i a la inversa, les pageses de muntanya baixaven carregades d'aviram i altres productes de les seves terres i els venien al mercat o els subministraven directament als particulars.

Cal indicar que, durant la segona meitat del segle passat, gairebé hi hagué un total despoblament dels masos de la

parròquia i, com a conseqüència, un deteriorament i la total ruïna de moltes cases. Sortosament, fa poques dècades, que algunes persones, amb el desig de gaudir d'una segona residència, van adquirir les malmeses masies i, actualment, moltes s'han reedificat i convertit en còmodes i modernes masies-xalet, situades en racons tranquils, enmig d'una agradable natura. Entre els habitants actuals hi ha alguns estrangers i, també, persones procedents de contrades diverses.

En aquest article volem rememorar els noms que s'empraven en una part del territori de Santa Pellaia, a finals del segle XVII, i fer un petit inventari dels vigents en aquella època, alguns dels quals encara per-

duren; noms d'antics masos, de camins, de corrents d'aigua i, en general, d'algunes contrades.

Per fer-ho aprofitarem els textos de dos capbreus, del 1683, signats pels senyors útils del mas Vila i del mas Canet, veïns l'un amb l'altre, per tant complementaris, a favor del Monestir de Sant Feliu de Guíxols, i també, a favor d'altres senyors directes. En aquests capbreus es transcriu aquesta antiga toponímia i, quan sigui possible, n'assenyalarem l'actual ubicació. Els dos masos estan situats en els vessants que miren cap a la plana empordanesa; el primer, el mas Vila, es correspon amb el conegut mas Barrabàs, per tant, és situat en el vessant nord-oriental del puig dels Cristians; i, el segon, el mas Canet, es troba a sol ixent de la carretera de Cassà a la Bisbal, a tocar del km 5, de la citada via. Tot seguit, la relació i localització dels topònims.

1 Mas Vila. Deshabitad i en estat de conservació precari, anomenat vulgarment can Barrabàs, està situat a 320 m. d'altitud en un planell que es forma en els vessants nord-orientals del puig dels Cristians. El camí, per accedir-hi, surt de la carretera de Cassà a la Bisbal,

L'església de Santa Pellaia.

abans del collet de les Oliveres d'en Canet, en direcció a llevant, el qual, al cap d'uns 100 m de recorregut, cal deixar-lo per una bifurcació, a l'esquerra, que baixa, després de recórrer 350 m, fins a la masia. Hi ha petits conreus a l'entorn de la casa i, a la finca, hi predomina el bosc on, a la part occidental i de tramuntana, hi ha castanyeda i alzinar, i també sureda amb clapes de pineda a la zona oriental i de migdia.

2 Mas Poch. Agregat al mas Vila, deriu i deshabitad, ja a l'any 1683, les restes del qual, consistents en uns fonaments que marquen l'antic perímetre de l'antic habitatge, es troben a poca distància de la masia del mas Vila, a la banda d'orient, en lloc un xic més enlairat, dins el bosc i al sud del camí que, des de la masia, va cap a l'est.

3 Puig dels Cristians –antigament, feixa d'en Puig–. Situat a la zona axial del massís de les Gavarres, a la banda sud-occidental de Santa Pellaia, aixeca la seva voluminosa mola fins als 385 m. d'altitud, i encara els seus vessants, de tramuntana, cap a la plana empordanesa i, els de migdia, cap a la plana sel-

vatana. Els seus faldars de migjorn i de ponent queden encerclats per la calçada de la carretera de Cassà a la Bisbal. Dins del seu extens perímetre predomina la sureda amb algunes peces de pineda i alzinar.

4 Stolla –antigament dita Erola–. Peça de terra, avui de conreu, que forma part del mas Mascord, situada al nord del camí que baixa de la Creu de les Monges cap a cal Xai i on, actualment, a l'esquerra, hi ha el vial que baixa cap a can Mascord. Possiblement significa petit planell d'alt d'un cim; i ho és en realitat.

5 Mas Franch de sa Llogrella.

Mas derruït i deshabitad ja al 1683, les quals terres estaven unides al mas Vila. Té una imprecisa situació i caldria situar-lo a ponent i nord-oest de Stolla amb les terres del sud tocant l'antic camí de Sant Cebrià de Lledó a Cassà, que és el que puja cap a la Creu de les Monges.

6 Torrent de sa Llogrella. És un afluent per l'esquerra de la riera Ritort que té la seva confluència al nord de can Mascord. Neix en els vessants orientals de la muntanya de la Creu de les Monges i recull, per l'esquerra diverses torrenteres que davallen de l'esquenall que uneix el puig dels Cristians i la muntanya indicada.

7 Camí de Sant Cebrià de Lledó a la vila de Cassà. Procedia del mas Costa dels Metges, des d'on baixava cap al riu Daró que travessava pel gual de ca n'Alzina i, a l'altre costat de riu, pujava cap a aquest darrer mas i seguia, vers ponent, cap a cal Xai i cap a la Creu de les Monges. En aquest punt el camí podia enllaçar amb el camí públic de Cassà a la Bisbal o bé seguir pel que baixava pels Solells d'en Mascord i que finalment s'unia al mateix de Cassà a la Bisbal, al sud dels camps d'en Mascordet.

Sant Cebrià dels Aills

ESCRIVIM 'ALLS' PERÒ AQUÍ ACLARIREM QUE EL NOM D'AQUEST ANTIC POBLE NO TÉ CAP RELACIÓ AMB AQUESTES HORTALISSES: MÉS CLAR, L'AIGUA

Pep Matas > TEXT

Sant Cebrià dels Aills, el nom d'un dels antics pobles de les Gavarres, amaga des de fa segles un misteri. A quins 'alls' fa referència? Quina història hi ha darrere aquest nom? Sant Cebrià dels Aills, dins l'extens terme de Cruïlles–Monells–Sant Sadurní, identifica el sector de les Gavarres que va del puig d'Arques cap a l'est, fins a la carretera de la Ganga, una antiga parròquia i poble que tenien el seu centre en el nucli format per l'església, el cementiri, la rectoria i, adossada a l'església, la casa coneguda pel nom del Castell o castell de Camós.

És curiosa la duplictat de noms en els dos Sant Cebrià de les Gavarres: Sant Cebrià de Lledó és també conegut com 'els Metges' i Sant Cebrià dels Aills com 'Camós'. Camós pot semblar un nom de lloc i per això de vegades s'ha escrit Camós de les Gavarres o poble de Camós. En realitat, Camós era el cognom de la família que durant segles va ser

propietària del castell i d'una important extensió de terreny d'allà cap al nord. El 1602 el senyor del lloc era Joan Cors i de Camós. Al segle XVIII, Anna Fonclara de Sord i de Camós es va casar amb Josep Pouplana, d'una família originària de Torroella de Montgrí, la mateixa que encara avui és la propietària del castell. 'Camós' no era doncs el nom del territori sinó que en realitat identificava un punt concret, el castell, el casal dels principals propietaris. Un document notarial de 1791, per exemple, parla d'una reunió de diferents persones «de la parroquia de

Sant Ciprian dels ells ante la Puerta principal de la Casa de fuerza u Castillo nombrada de Camós». Castell de Camós, o només el castell—manera com hem sentit que s'hi referien els antics bosquetans—, era un punt precís, però el territori i el poble era i és Sant Cebrià dels Aills.

Efectivament, els documents dels arxius fan referència sempre als representants de «la Universitat del lloch de Sant Ciprià dels ells». Ho fan sempre, insistint-hi, vinculant 'alls' al nom d'aquell sant màrtir. Segons la tradició en el martiri de Cebrià no hi ha cap referència a ells. No obstant això, tots els documents que parlen d'aquest lloc de les Gavarres els esmenten, des dels més antics escrits en llatí—si bé de vegades diuen 'alleis', 'aliis' o 'alios'—, després en els redactats en català i també, a partir del segle XVIII, en els primers documents oficials en castellà. Si en català eren 'alls' en castellà havien de ser 'ajos',

Sant Sadurní de l'Heura

Durant segles el nom de Sant Sadurní es complementava amb una referència a un salze o a una sauleda. A l'edat mitjana era Sant Sadurní de Saldet o de Salzet. No sabem en quina data l'heura va substituir al salze, ni tampoc on era aquesta heura que havia de ser notable. L'heura es va enfilar fins al nom del poble, i s'hi va quedar.

El poble de Sant Cebrià dels Aills.
PROCEDÈNCIA: CRDI.

és clar. Constava així en un plafó de rajoles clavat a la façana del Castell que avui coneixem per fotografies antigues: «*Pueblo de San Ciprián de los Ajos. Partido y Prov. de Gerona*».

Sant Cebrià és 'dels alls' només en aquest lloc i no en altres punts del país on també se'l venera. És un afegitó interessant però certament sorprenent que alguns han interpretat com a fruit d'un error de transcripció o de comprensió per part d'antics escrivans. No seria 'dels alls' sinó 'dels alts', segons alguns autors, de manera que el topònim faria referència al lloc dominant on s'ubiquen l'església i el castell. Potser era 'alios' o 'alii' i voldria dir altres, s'ha dit també. En canvi Pella i Forgas, a la *Historia del Ampurdán*, considera que 'alls' era el nom del territori, un topònim d'origen celta, afirma, del qual no n'explica el significat.

Per trobar l'explicació de l'origen i el significat d'aquest topònim el punt de partida de Pella i Forgas és, al meu entendre, l'encertat. 'Alls' devia ser el nom del territori des d'èpoques remotes. En constituir-se la parròquia, amb la dedicació de l'església a Sant Cebrià, es devien vincular els dos noms, de manera que era l'església de Sant Cebrià –del lloc– d'Alls. El 1064 apareix esmentada com església de «*Sancti Cipriani de Alios*», que va derivar amb el temps cap a 'dels Alls' cercant una forma o expressió que tingués algun sentit, una evolució que ha portat a pensar que en els orígens del nom del lloc aquestes hortalisses hi tenien algun paper. Greu error. El sentit real i l'explicació d'aquest curiós topònim és la següent.

Un problema de ieisme. Quan els antics escrivans agafaven la ploma i escrivien la paraula 'Alls' sobre els pergamins que avui podem llegir, en realitat ho feien per representar el so 'ais'. Els lingüistes parlen de ieisme per identificar la confusió en la pronúncia i en la represen-

De la serra Gavatxa al pi de les Tres Creus

–SERRA GAVATXA. Amb quina història de francesos guarda relació aquest nom? Amb la Guerra del Francès (1808-1812) o amb una d'anterior? Impossíble saber-ho. Tampoc sabem del cert que gavatxa fa referència a gent vinguda d'aquell país, perquè segons Joan Coromines 'gavatx' és també «*pap o papada, sobretot el dels ocells*». Però els que ens agrada la història preferim pensar que alguna de grossa en devia passar amb els francesos en aquest indret de l'actual terme de Cruïlles, una serra petita que comença a can Bancells i s'enfila cap al sud fins a tocar can Botja. Ja força amunt, sobre la carena i arran de camí, en Lluís Pla ens va ensenyar «la roca de les Tres Creus», una mena de dau amb tot de creus incises que recordava la mort en aquell punt de tres soldats francesos –la teoria de la guerra sembla imposar-se–. Avui la roca no és visible perquè amb motiu d'uns treballs forestals una màquina la va desplaçar. La serra Gavatxa connecta a dalt de tot amb un altre accident geogràfic que té un nom que val la pena apuntar: el serrat del Dimoni.

–DE SA VALL A SABALLS. A uns 500 metres al nord-est de la plaça de Sant Sadurní de l'Heura un grup de cases formen el veïnat de Mas Saballs. Està situat al capdamunt d'una petita vall que s'obre en direcció nord, cap a Monells. Un mas situat a 'sa vall', dit amb l'article salat en femení singular, és a l'origen del nom d'aquest petit nucli.

–JARDÍ DEL REI. En Simon Cruanyes, fill dels Metges, me'n va parlar per primer cop referint-se a una petita feixa de terra situada a uns 200 m al sud-oest de l'església de Sant Cebrià de Lledó. Quin rei s'hi podia anar a passejar? En Lluís Pla va recordar aleshores que sobre la font de can Pagès, a l'altre Sant Cebrià, hi havia també un Jardí del Rei. Més tard vaig trobar referències d'un tercer Jardí del Rei, aquest cop al pla de Salelles. A mitjan segle XVIII es va ordenar que cada poble creés i mantingués un viver d'arbres per construir els vaixells del rei. Si els viviers es cuidaven bé –havien d'estar tancats, vigilats, llaurats, fèmats...– no és d'estranyar que la gent els acabés coneixent com el Jardí del Rei.

–PI DE LES TRES CREUS. Arran de la pista que puja de Cruïlles cap a els Metges, entre can Font de Tapioles i can Caçà, hi ha un pi amb una creu de ferro clavada a mitja alçada del tronc. El pi actual no deu pas ser l'antic, perquè la història d'aquest nom té el seu origen a mitjans segle XVIII. Un dia de tempesta tres persones de can Font es van aixoplugar sota un pi en aquell indret, amb tanta mala sort que un llampec va tocar l'arbre i els va matar. De les tres creus, en queda només una però el nom encara es recorda.

tació d'aquests dos sons. Els escrivans feien el mateix que nosaltres fem avui quan escrivim 'vull' –'vull menjar', per exemple–: representem gràficament un

so que en realitat pronunciem 'i' –diem 'vui menjar'–. El nom del lloc al qual es va vincular el de Sant Cebrià era 'Ais' i no pas 'Alls'.

La vall del Ridaura

ELS NOMS DE LLOC DE LA VALL D'ARO ES MOUEN ENTRE LA REALITAT I LA LLEGENDA, S'ESCAMPEN PER DOS MUNICIPIS I TRES NUCLIS, PASSEN PER UN CASTELL I ARRIBEN A LA PLATJA

Albert López-Tauler > TEXT

A la Vall d'Aro hi ha un element que pot ser el responsable, fins i tot, del nom de la mateixa vall. Hem estirat el fil de les publicacions escrites per alguns historiadors locals i ens decanem per l'opció més acceptada: sembla que el mot *Aro* té arrels preromanes. Fins i tot s'afirma que la partícula *ar*, que la trobem en d'altres indrets propers com el riu Daró, és d'origen celta. Aquest *ar* celta té un significat equivalent a 'riu petit'. Així doncs, és molt probable que el Ridaura sigui el que ha donat una part del nom als pobles que el flanquegen: Santa Cristina d'Aro, Castell d'Aro i Platja d'Aro. Amb aquesta argumentació sembla evident que el nom del curs d'aigua precedís la toponímia dels nuclis habitats més importants que hi ha les seves ribes.

Història i llegendes. Si tornem a fer un cop d'ull als document històrics, caminant rere les petges que han deixat els qui ja han escrit sobre la vall i els seus noms, aquest *Aro* que ningú pot afirmar taxativament d'on ve, evoluciona per escrit fins a l'actualitat de la següent manera: *Arez* (881), *Arace* (914), *Aradi* (1041), *Aredo* (1279) i *Areu* (1503). I pel que sembla, a partir del 1585, ja apareix el definitiu 'Aro' que ha arribat fins als nostres dies.

Tota aquesta teoria documentada, quan preguntem sobre aquestes qüestions als vilatans de la contrada, queda en un segon pla. Per a molts d'ells l'ori-

gen del nom no és tan prosaic, sinó que més aviat té a veure amb la brama popular que Ridaura vol dir 'riu d'or'. Això s'explicaria perquè en algun moment del passat que ningú recorda, en el Ridaura, suposadament, s'hi trobaven granets d'or de petites dimensions. D'aquests fets, ningú en té una constància documentada.

També és coneguda la llegenda de la suposada arribada de l'hereu d'un regne llunyà que, en haver estat expulsat de casa seva, va venir a raure a la Vall d'Aro i la va anomenar així pel l'aigua que hi va trobar. Que la llegenda sigui certa sembla improbable i que Aro vulgui dir aigua també. Aquesta segona ver-

sió, recollida al llibre *El poble dels Centfocs. Llegendes de les Gavarres*, de Xavier Cortadellas, sembla que ha fet fortuna, tot i que probablement només es tracti d'una rondalla popular.

La segregació. Els nuclis principals de la vall acompanyats de la denominació comuna 'Aro', deuen el seu topònim a la ubicació que tenen dins la mateixa vall. L'antiga parròquia de Santa Cristina a una banda, la Platja a l'est i al bell mig el Castell. Això s'entén una mica més si som conscients que l'any 1857 va començar una segregació que, va culminar el 1858. Va ser llavors que es va separar l'antiga parròquia de la Vall d'Aro, de la qual formaven part tots els nuclis i disseminats dels actuals Castell-Platja d'Aro i Santa Cristina d'Aro. En aquell moment, superada la meitat del segle XIX, es van establir uns límits territorials gairebé idèntics als actuals. El nom de Vall d'Aro, des de llavors, i sobretot per la gent de Sant Feliu de Guíxols, s'ha utilitzat popularment per denominar el nucli de població de Castell d'Aro.

El Castell. Castell d'Aro deu el seu nom al fet d'haver crescut al voltant del Castell de Benedormiens. El que no està tant clar és d'on prové el nom 'Benedormiens'. Les persones més grans del poble fan referència a una suposada ordre de monjos Benedormients. El problema és que d'aquests monjos —es parla d'una

Fenals o Fanals

En més d'una ocasió, quan parlem de topònims, ens trobem amb la discussió de com s'escriu el nom d'un o altre indret. En el cas del nucli de Fanals hem optat, com ha argumentat en diverses ocasions el ja esmentat Pere Barreda, per l'opció emprada, tant oralment com per escrit, per la gent que viu i ha viscut en aquesta zona. Acceptem doncs que, tot i la normativa lingüística i l'evolució de la llengua o les traduccions més o menys ben fetes, ens devem als que empenen el mot i el viuen com a propi. Ens sumem així a la reivindicació, pacífica, que els noms dels llocs els posen aquells que hi viuen.

escissió de l'ordre benedictina— no se'n té cap constància documentada. Algun historiador s'ha atrevit a proposar altres opcions, d'entre les quals les dues que segueixen són les més recurrents.

Per una banda s'esmenta la possibilitat que el mot 'Benedormiens' sigui d'origen àrab, més concretament s'associa a una família anomenada 'Benidorm', la qual, com es fa evident pels lectors més pers-

picaços, ha donat nom a diversos indrets de la geografia catalana i valenciana. A banda d'aquesta possibilitat, d'una reminiscència o connexió musulmana, també es contempla que 'Benedormiens' faci

A dalt, antic pont del Ridaura a la carretera de s'Agaró; al fons Castell d'Aro. Dècada de 1930. A baix, la cala de sa Conca i punta Prima. Dècada de 1930 // FOTOS: Valentí Fargnoli. PROCEDÈNCIA: Arxiu Pere Barreda.

Alguns llocs amb ‘pedra’

ELS TOPÒNIMS PERALTA, PERATALLADA, LA PERA SÓN NOMS DE LLOC QUE S’HAN CREAT A PARTIR DE LA FORMA LLATINA ‘PETRA’

Salvador Vega > TEXT // Josep Bursat > FOTOGRAFIA

Els nostres ancestres van utilitzar la pedra per a construir eines, habitatges, fortificacions i moltes coses més. Però algunes vegades també van utilitzar ‘pedra’ per a construir el nom dels llocs on vivien i dels indrets que freqüentaven. ‘Peralta’, topònim que comparteixen dos nuclis dispersos –amb perdó per l’oxímoron– i ben propers, Sant Climent i Santa Susanna, té les seves arrels en una ‘pedra alta’ de reminiscències megalítiques que devia estar en el mateix indret on en època medieval es va construir el castell d’aquest nom, i no gens lluny de l’antiga cel·la benedictina que ja al

segle IX s’esmentava fent referència als ‘termes i arques’ que per allà hi havia. I ja que hi som, la proximitat geogràfica

Ultra Murta

‘Ultramort’ passa per ser un topònim macabre que ens situa ‘més enllà de la mort’. També se l’hi ha volgut donar el significat de ‘voltor mort’. En realitat, ‘Ultramort’ és una denominació quasi bucòlica i idíl·lica, que designa un indret que es troba ‘a l’altra banda de la murtra’. L’arrel del segon element del topònim no és la mort, sinó la murtra –aigües quietes, planta mirtàcia–. Riumors i Aiguamúrcia són cosins germans d’aquest topònim // SALVADOR VEGA

ens obliga a recordar ‘Fitor’ i també el ‘puig d’Arques’, elements tots ells que rememoren blocs de pedra, megàlits, disposats o no en forma de dòlmen, que encara avui, passats molts mil·lenis, són referents importants per ubicar-se en el territori. ‘Peratallada’ té una etimologia que es fa escandalosament evident als ulls de qualsevol persona que visiti el poble i es fixi en el fossat que encercla bona part de la muralla.

No només s’hi aprecia la ‘pedra tallada’, sinó que gairebé es poden comptar els talls. El que ja no sap tanta gent és que a Peratallada hi ha

Església romànica de Sant Andreu de Pedrinyà.

pedra tallada des d'abans del temps dels romans. Però sense cap mena de dubte, el poble més 'pedrós'—que no pedregós—que tenim a les nostres contrades deu ser 'la Pera', un topònim que curiosament pronunciem com si provingués del nom de la fruita, fent la 'e' oberta —la Pèra—, i que en realitat hauríem de pronunciar —cosa que mai farem, perquè ens semblarà estranyíssim— amb la 'e' tancada —la Péra—, atès que l'etimologia arrenca del llatí 'petra', que en català antic donava 'pera', pronunciat 'péra', com Peratallada o Perafita.

Pedrells i Pedrinyà. Sense sortir del terme de la Pera, tenim la muntanya anomenada la 'Pedra Blanca', nom que l'escola del poble, amb molt d'encert, ha volgut adoptar com a divisa. Al peu de Pedra Blanca, al veïnat de Riuràs, trobarem un indret que s'anomena els 'Pedrells'. I encara ens mancarà un altre veïnat amb pedra, 'Pedrinyà', però en aquest cas el nom no prové directament del cos mineral sinó que fa referència a una persona. *Petriniano* seria 'el lloc d'en Pere', de la mateixa manera que tants topònims propers, com Caçà—de Pelràs—, Corçà, Ruplà, Foixà, Cidillà, Llabià, Maranyà, Celrà, Juià..., tenen també el seu origen en un patronímic. I sense sortir encara del terme de la Pera ni abandonar les pedres, tenim encara el puig de 'Queralb', és a dir del 'penyal o roca blanca', al peu del qual i ha can 'Roig de Craup', on semblaria que s'hi reconeix aquest Craup com una pronúncia deformada de Queralb.

De 'quers', en tenim altres dos de ben coneguts al terme de Pals. El 'Quermany Gros' podríem dir que constitueix una redundància, perquè prové del 'quer many'—many és magne, gran, com trobem a Capmany o, fins i tot en Carlemany—, o sigui que estaríem par-

Toponímia apòcrifa del Baix Ter

Ofereixo aquí una tirallonga de topònims que he anat recollint en l'exercici del meu ofici de carter. Tots són casos reals, llegits en l'adreça d'algun enviamment. ¿Endevineu a quina població corresponen Belcaire del Jordà, Canet de la Padalla, Les Cartif, Vontanilles, Ugalta, Cerro de Garo, La Callada de Ampurda, Zorrolla de Mongri, Pulla i Verjem. Fem una altra volta? Bellcaire de Purda—i ben a prop els veïnats de la Bogeria i Sobrespan—, Vestartil, Gulata, Serra de Dard, Batallada del Pordà, Torrovella de Montjuït, Allà—amb el barri de la Raqueta— i Bertis?

N'hi ha una infinitat més: Bellacariz, Belle Caire, El Kaire de Emborda o Bencaire del Porda; Alestorti, Escarti, Estarat o l'E Startit; Gialto, Girta o Llualca; Callada de Emponllar o Tauoua; Corvella de Montgi, Terroya, Tyamouella, Motorroella o Turrulla de Mongue; Lula, Oudia o Ullpa; Bergues... Vet aquí els camins de l'evolució lingüística // SALVADOR VEGA 🐾

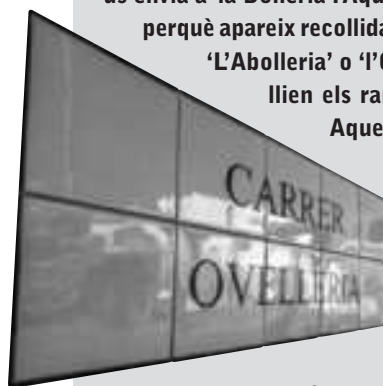
L'abolleria no és una 'bolleria'

Sortint de Bellcaire en direcció a l'Escala trobareu un cartell a mà dreta que us envia a 'la Bolleria'. Aquesta grafia del topònim s'ha imposat oficialment perquè apareix recollida—que no justificada—al diccionari d'Alcover-Moll.

'L'Abolleria' o 'l'Ovelleria' era, històricament, l'indret on es recullen els ramats d'ovelles abans d'iniciar la transhumància.

Aquesta és una activitat ben documentada en aquesta zona des d'època medieval. Una 'avoia'—també 'aboia'—, paraula viva encara a les Gavarres, és una ovel·la en el català més rústec, i d'aquí vindria 'l'Aboiaria', que dóna la forma dialectal 'Abollaria'. Res a veure, tampoc, amb la bolla, antic impost urbà sobre els teixits. En català el mot 'bolleria' de fet no ha existit mai, excepte

per a designar aquest veïnat torroellenc a tocar de Bellcaire. Ni la Bolleria ni la Brioxeria ni cap altra bruixeria, el topònim que s'escau aquí és 'l'Abolleria' o, si es vol també, 'l'Ovelleria' // SALVADOR VEGA 🐾

lant del 'penyal gran gros'. I per aquest camí, el 'Quermany Petit' esdevindria gairebé una contradicció, perquè literalment seria el 'penyal gros petit'.

Hi hauria encara un 'quer' disfressat, el 'Cavall Bernat', que sol ser una roca amb forma fàl·lica. El nom pro-

vindria originalment d'un 'querall', un 'quer' més aviat petitó—en relació als que l'envolten—, que fonèticament s'apropa massa a un 'carall', l'òrgan sexual masculí, i per això se l'ha volgut convertir en un més cast 'cavall'. Casu'm l'olla! 🐾

Ceclina, Seclina o Seculina?

ENCARA AVUI ENS SOBTA COM ALGUNS NOMS, NO NOMÉS DE CASES O INDRETS, SINÓ TAMBÉ DE PARRÒQUIES I VEÏNATS, ELS PODEM VEURE ESCRITS DE DIFERENTS MANERES

Marc Martínez Comas > TEXT I FOTOGRAFIA

La part nord-oest del massís de l'Ardenya, tot i ser un lloc de pas important, administrativament sempre ha quedat una mica allunyat fins al punt que a hores d'ara, moltes vegades, encara no quedi clar ni com s'escriu el nom de les seves parròquies. Només ens hem d'acostar a l'entrada del nucli de Santa Seclina on dos cartells, un a cada banda de camí, ens diuen: *Ceclina* i *Seclina*. Si ens fixem en el parlar dels avis això encara es complica una mica més i és

que ells sempre diuen *Seculina*. Per tant, quina és la forma correcta?

El nomenclàtor oficial ens diu que és *Seclina* però, d'on bé aquest nom? Ho busquem al *Diccionario de nombres de personas* de Josep M. Albaigés: «*Santa Seclina. Del latín Seclinus, deformación de Saeculinus. —muy anciano, centenario— (Saeculum, —siglo—)*» i «*Seculina. Forma antigua de Seclina*». Sembla que queda ben clar, però no! durant almenys 300 anys la forma més utilitzada i la que

ha semblat a tothom la més correcta ha estat *Ceclina*.

Citada el segle XIII. La parròquia de Santa Seclina la trobem mencionada a partir del segle XIII amb el nom de *Seglina* o *Segolina*. Sabem també, per uns documents de 1359 i 1364, que la festivitat de la seva patrona sempre ha estat celebrada el 24 de juliol, vigília de Sant Jaume. Amb aquestes dades busquem al Santoral Romà qui és aquesta

Les germanes Cília i Seclina Moré Mitjà, assegudes a les escales de l'església de Santa Seclina.

santa i la trobem ben fàcilment: Santa Ségolène de Troclar, una religiosa occitana del segle VII, vídua de família noble, que fou la primera abadessa del monestir de Troclar i el cos de la qual es venera a la catedral de la ciutat d'Albí. Per tant, es tracta d'un nom occità que significa centenària i que deriva d'una paraula llatina ben coneguda per tots: *saeculum* (segle).

Embolica que fa fort! Si la història oficial diu una cosa sembla que la popular en diu d'altres. Durant segles es produí a tot Europa un procés de duplicació de la personalitat d'alguns sants ja sigui perquè s'havia perdut la memòria de qui eren, ja sigui per un cert interès a polititzar una devoció local. Normalment, el nom i la llegenda eren similars al sant original, fins i tot es conservava el mateix dia de celebració litúrgica, però s'hi afegien elements que el vinculaven al lloc: hi havia nascut, viscut o sigut martiritzat.

Doncs la nostra Seclina sembla que també passà per això: al segle XVII ja es devia haver perdut la memòria de qui era i fra Gaspar Roig i Gelpí la situa a Girona al segle primer al completar la relació de bisbes de Girona, *Dypticon Gerundense*, elaborada pel Pare Francisco Diago i publicada el 1691 dins les *Constitutiones Synodales Gerundenses*. Així ho anota en Jaume Noguera, *pagès de Santa Seculina*, en una llibreta de principis del XVIII on passa comptes dels censals de la casa: «La vida de Sta Ceculina. Sent Emperador Vespiciano Flavio fonch martiritzada Sta Ceculina lo any 79 en la Ciutat de Gerona Essent bisba Felix Capo, fonch elegit Bisba lo any 75: y mori lo any 87: tant solament y avya agut en dita Ciutat 3 Bisbas: any del martiri de Sta Ceculina. Per trobar la dita Vida de Sta

Sa Boquera vista des del camí de ronda // FOTO: Josep Santané.

L'encís de sa Boquera

Marc Martínez Comas > TEXT

El litoral de l'Ardenya, entre Sant Feliu de Guíxols i Lloret de Mar, està ple de racons de postal, paratges idíl·lics que al llarg de la història han encisat els turistes i viatgers, aquest mateix paisatge que es diu que el 1908 inspirà Ferran Agulló des de la magnífica talaia de Sant Elm per batejar la *Costa Brava*. Però, a banda del paisatge, moltes vegades el nom de l'espai també ha captivat l'observador i ha ajudat a mitificar-lo, noms tan suggeridors com s'Adolix, es Concagats, l'Infern d'en Caixa, o es Bullents. Al llarg dels anys aquests paisatges, però també els seus noms, han inspirat artistes i escriptors per les seves creacions, sovint íntimes i personals. És el cas de *sa Boquera*, un indret que avui encara podem admirar verge i que és l'eix de l'obra de Josep Palau *Es somriure de sa Boquera* publicada el 1949 en una edició limitada de 201 exemplars i destinada, com ell mateix confessa a la dedicatòria, «als seus amics i a aquelles persones que coneixen i estimen Tossa». Palau, assidu estiuellant a la vila de Tossa i també autor del *Llibre de Tossa* (1952), ens descriu l'espai d'aquesta evocadora manera: «Per alguns de nosaltres hi ha, entre tants paratges amables que promouen la nostre gratitud, algun d'especialment remarcable. Per mi aquest indret de predilecció aquest lloc místic, en el sentit més ample del vocable, existeix: és sa Boquera. El paisatge del meu cor que m'és com un paradís i que jo voldria que em retingués per sempre. Sa Boquera, una punta clapejada de verd que queda entre la cala de Llorell i la punta daurada de Tossa sembla realitzar als meus ulls la quintaessència del paisatge de la Costa Brava».

Però quin és el significat d'aquest mot que ara ens sembla un pèl exòtic o arcaic? Segons l'Alcover-Moll una boquera, entre d'altres definicions totes elles relacionades, és un lloc on un riu aboca ses aigües; cast. *desembocadura*, però també, la depressió que es forma en els extrems dels llavis; cast. *comisura*. La primera definició és ben plausible sobre el terreny i és que la punta de sa Boquera es troba situada passat un entrant sobtat que forma la desembocadura del barranc de Moltó. Però potser és la segona accepció, més íntima, la que ajuda a Palau a recordar el somriure de la mare i l'hi fa comparar amb la bellesa de l'espai: «L'espectacle que s'ofereix ací, sempre que el sol brilla en tot el seu esclat, té molta semblança amb l'encís inefable que es desprèn d'un somriure. Un somriure ens fa feliç i ací les coses semblen somriure. (...) Sa Boquera és bella com bell és el somriure d'una boca graciosa»

M5

**L'Agrupación
Calderón al Teatre
Carme de Palamós
representant 'L'alegria
que passa' en
homenatge a Santiago
Rusiñol.**

ANY: 1961

AUTOR: FOTOGRAFIA SERRAT
PROCEDÈNCIA: COL·LECCIÓ
FAMÍLIA CARGOL RIGO.
SERVEI D'ARXIU MUNICIPAL
DE PALAMÓS

M6

**Els membres de l'Agrupació Romea de Sant Feliu de Guíxols al Teatre
Novetats amb motiu de la representació de l'obra 'La reina del cor'.**

ANY: 1929

AUTOR: MANETES

PROCEDÈNCIA: ARXIU MUNICIPAL DE SANT FELIU DE GUÍXOLS. COL·LECCIÓ CARME ARXER

PATRIMONI

PATRIMONI ARQUEOLOGIA

Sant Sebastià de la Guarda [pàg. 86-87]

JOAN LLINÀS [Sils, 1966. Historiador i arqueòleg]

**Detall de les excavacions
a Sant Sebastià de
la Guarda. Any 2006.**
PROCEDÈNCIA:
Universitat de Girona.

PATRIMONI HISTÒRIA

La petita salvadora [pàg. 88-89]

JAUME BADIAS [Tàrraga, 1972. Historiador i arqueòleg]

PATRIMONI MÚSICA

En Vicenç Dalmau, un músic insòlit [pàg. 90-91]

JOSEP CLARA [Girona, 1949. Historiador]

PATRIMONI EN MAR

L'última cantarella a Blanes [pàg. 92-93]

JAUME BADIAS

PATRIMONI GASTRONOMIA

Les melmelades de la Dolors [pàg. 94-95]

MERCÈ MUNDET [Tossa, 1963. Professora d'Ensenyament Secundari]

PATRIMONI FAUNA

El reveixí o la reveixina [pàg. 96-97]

FRANCESC CÒRDOBA [Olot, 1964. Biòleg i consultor ambiental]

PATRIMONI PLANTES I REMEIS

Remeiers i remeieres de Girona [pàg. 98-99]

ANNA M. OLIVA [Torroella de Montgrí, 1966. Biòloga]

Sant Sebastià de la Guarda

En aquesta muntanya, al caire d'uns penya-segats espectaculars, hi ha les restes d'un dels poblats ibèrics més remarcables del litoral empordanès

El poblat ibèric de Sant Sebastià de la Guarda està situat al capdamunt de la muntanya del mateix nom, a 165 metres, en un replà abocat al mar en tot el seu costat de llevant. L'indret és excel·lent per a un assentament ibèric. El domini visual de l'entorn no té paral·lels en molts quilòmetres perquè controla un impressionant tram de costa i el corredor de Palafrugell, lloc de pas obligat que s'obre sota el flanc

sud-est de les Gavarres i que comunica la plana del Baix Empordà amb Palamós, Calonge i la Vall d'Aro. Només les alçades de les muntanyes de Begur interposen, si mirem a nord, una barrera visual.

Els avantatges d'aquesta ubicació privilegiada es combinen amb una orografia perfecta. Mentre que llevant i a migdia, els penya-segats converteixen el replà en inaccessible, al nord s'hi pot

habilitar fàcilment un accés, de bon defensor amb una adequada fortificació.

I, als peus de la muntanya, una plana fèrtil, el mar i una sèrie de ports naturals entre els quals hem de destacar especialment el de Llafranc.

El darrer poblat ibèric de la costa.

Tot i això, el jaciment no es va descobrir fins el 1960, quan estudiosos locals van identificar restes de murs en marges i esllavissades i van recollir-hi ceràmica, tant ibèrica com d'importació mediterrània, a banda de dues magnífiques esteles funeràries de pedra decorades amb llances. Apareixia el darrer gran assentament ibèric costaner del nord-est de Catalunya, que presentà de seguida candidatura a ser la mítica ciutat de *Cypselà*, esmentada al segle IV dC pel poeta llatí Aviè, tot recollint textos grecs mil anys més antics. Segurament, mai no ho sabrem del cert, però el poder evocador de la visió, des del mar, d'una antiga ciutat encimbellada al caire d'una paret vertical de 165 metres és certament innegable.

Les excavacions es van fer esperar fins el període 1984-1987 i van certificar que tot el replà superior de la muntanya hostatjava restes del poblat. Als anys 90 hi va haver algunes intervencions d'urgència arran de la reforma de l'hostatgeria i, finalment, en el període 1998-2009 es van dur a terme excavacions en extensió i en profunditat a l'àrea oberta i

Vista aèria de Sant Sebastià de la Guarda; es pot observar, en primer terme, a la dreta, les estructures del poblat ibèric // PROCEDÈNCIA: Universitat de Girona.

— I després dels ibers?

exempta de construccions que s'estén a tocar del petit oratori de Sant Baldiri. És aquesta part del jaciment la que avui podem veure, museïtzada i senyalitzada. L'altre sector de la muntanya, a migdia, és ocupat pel conjunt format per la torre de guaita, l'ermita de Sant Sebastià, l'hostatgeria i el far.

Quatre segles i mig d'història. El poblat va estar en actiu al llarg de quatre segles i mig, des de la segona meitat del segle VI aC fins a principis del segle I aC. El seu moment inicial coincideix amb la formació i consolidació de la cultura ibèrica, i el trobem representat amb algunes restes malmeses per construccions posteriors i en materials prou interessants, com alguns fragments de ceràmica àtica de figures negres, procedent de Grècia.

Al sector del poblat més ben conegut s'han identificat dos grans moments constructius, un del segle V aC i un altre de la segona meitat del segle IV aC. Al segle V aC les 21 habitacions documentades, de petites dimensions, estaven bastides l'una al costat de l'altra i fetes amb sòcols de pedres lligades amb fang i alçat superior de tàpia o tovo. Els sòls, de terra trepitjada, presentaven nombrosos arranjaments i vestigis de diverses llars de foc, fruit d'una activitat continuada al llarg de tots aquests anys.

Al segle IV aC aquest sector del poblat va experimentar una reforma important, que va consistir en la construcció de nous habitatges sobre els antics, que foren parcialment reaprofitats. Les noves cases es disposaven en dues línies d'edificacions, una a llevant i l'altra a ponent, separades per un carrer central. Aquestes cases, d'uns 15 a 20 m² de su-

El salt de Romaboira cau a plom fins al mar, amb una verticalitat espadrosa que ha fet de Sant Sebastià una talaia de primera, sentinella d'un mar que a més de via de comunicació i d'intercanvi, ha estat també font de perills i desastres. Ho demostra la ferrenya torre del segle XV que es dreça al caire del penya-segat, una 'guarda' que degué salvar més d'una vida. Potser per això els palafrugellencs han tingut sempre devoció per aquest paratge, on el culte a Sant Sebastià es remunta a l'edat mitjana. La forma de la torre indica que segurament està construïda sobre una vella ermita; en tot cas, el temple actual data de 1707 i va generar una hostatgeria de pelegrins que ben aviat esdevingué centre d'aplecs, romiatges i esdeveniments. Al segle XIX, no podia ser d'altra manera, un lloc tan abocat al mar havia d'acollir el que, per la seva ubicació, ha esdevingut un dels fars més coneguts de la Costa Brava.

Mirador excepcional, la terrassa d'una hostatgeria que ja era restaurant es convertí al segle XX en punt de trobada de visitants, tant locals i com vinguts de lluny, mentre les balconades naturals de la muntanya acollien a les nits innombrables parelles sota els estels i la lluna i damunt dels llums de Llafranc i Calella. «Solia pujar a Sant Sebastià», va escriure Josep Pla a *El meu poble*. «Va ésser en el curs d'aquestes passejades que em sortí a fora la miserable vocació que tinc d'escriptor [...]. Un dia, sense saber com, em vaig trobar amb un llapis i un quadern a la mà. Vaig començar a posar adjectius darrera de cada pineda, de cada camp, de cada tros de mar. Vaig tractar d'escriure els sentiments que em produïa la visió de la terra diversa i de la blava mar escampada [...]. Aquell dia vaig sentir-me davant d'aquesta creu de terme de la mort, lligat a aquesta terra amb lligams immortals. De tots els dies de la meua vida, aquest ha estat potser per a mi el més aprofitat. Aquell dia vaig veure que Sant Sebastià era per a mi l'eternitat» ✎

perfície, estaven subdividides en dues estances, i són les que avui podem veure.

Arreu del jaciment s'han documentat fins ara unes 30 sitges, que funcionaren en diversos moments i que servien per emmagatzemar la collita, ja fos per al consum propi o per a la seva comercialització. Aquestes sitges foren colgades després del seu ús, i durant la seva excavació s'hi han pogut recuperar materials ben notables, com una cràtera de ceràmica àtica de figures roges o, en una de les sitges excavades en les intervencions d'urgència de 1994-1995, un esquelet humà abocat expressament en el

seu interior, conseqüència segurament d'un acte punitiu.

El poblat fou abandonat a principis del segle I aC a causa de l'avenc de la romanització. Els nous temps, en què es va fer innecessari viure encastellat dalt del penya-segat, comportaren el trasllat de la població cap a indrets més accessibles, propers als camps i al mar, com Llafranc, on es va desenvolupar un dels jaciments d'època romana més interessants d'aquest sector de la costa empordanesa ✎

NOTA: L'autor agraeix la col·laboració de Jordi Sagrera (Universitat de Girona), que ha facilitat les imatges de l'article.

Cràtera de ceràmica àtica de figures roges trobada a Sant Sebastià de la Guarda.

PROCEDÈNCIA: Universitat de Girona.

Sobrànigues

EL RIU, LA VIA I EL 'PASSALLÍS'

Sobrànigues és per a mi sinònim de dreuera, sempre associat al *passallís* sobre el riu Ter que permet connectar Sant Jordi Desvalls amb Flaçà, dos pobles equidistants d'aquest nucli bucòlic de poc més d'una trentena de cases agombolades a tocar de la capella de Sant Pere. Els dies que la N-II és incapaç d'engolir el trànsit turístic en direcció a Girona que prové de la carretera de Verges, els més espavilats provenen d'evitar les cues creuant el Ter per Sobrànigues i entrant a Girona per Bordils i Celrà.

Com que estic convençut que aquest veïnat no mereix ser reduït a un simple pas de vehicles, decideixo visitar-lo en bicicleta, partint de Gaiüses (Vilopriu). Per una pista forestal que parteix de la carretera de Verges, entre Gaiüses i Colomers, pedalo entre camps de conreu i bosquets de ribera en direcció a Sant Jordi Desvalls. Deixo a l'esquerra una gran caravana esventrada arran de riu, i creuo la via del tren per un pas soterrani d'angle molt tancat. A la primera casa, pregunto com arribar a Sant Jordi per enfilat cap a Sobrànigues. Em miren amb sorpresa: «Ja ets a Sobrànigues!». Desconeixia aquesta connexió directa. Xerrant amb uns i altres, acabo a cal Rei, el darrer baluard de les tasques agrícoles, on Anna Maria Feliu es compromet a reunir, uns dies més tard, uns quants veïns amb memòria històrica. Em cita per telèfon el dilluns

de Pasqua a la tarda i em condueix a cal Sord, on l'extensa família Masó allarga la sobretaula xerrant i jugant a cartes a l'era. Resulta que aquesta trobada familiar extensa respon a la voluntat de mantenir viva la Festa de Sobrànigues. És el darrer espeternec d'una celebració que ha quedat reduïda al dinar festiu d'una sola família. «Mentre jo sigui viu, aquesta tradició es mantindrà», assegura Martí Masó. Amb els germans Matilde i Martí Masó, i en Joan Puigvert, busquem recés per a la xerrada tranquil·la a la capella, que aquest matí ha celebrat la seva única missa anual, amb una dotzena de fidels, i que amb bon criteri han decidit reconvertir en local social. La reverberació de la nau d'aquest petit edifici del segle XVIII amb campanar de cadireta és idònia per acostar-te a Déu, però resulta infernal per mantenir una conversa. Qualsevol inexactitud en aquest article es podria atribuir a una conversa gravada amb resò de catacumba que faria les delícies als detectors de psicofonies. De ben segur que els morts exposarien una visió de Sobrànigues ben diferent de la dels vius.

Segones residències. Cal començar aclarint que Sobrànigues pertany al municipi de Sant Jordi Desvalls, al Gironès, i té censats una trentena d'habitants, tot i que aquesta població es multiplica en cap de setmana i períodes de vacances,

ja que les segones residències guanyen les primeres. El nucli està marcat històricament per un triple encreuament que conformen el riu Ter, el pont del tren i el *passallís* de la carretera. Comencem per aquest darrer, construït per la Direcció de Carreteres de la Generalitat el 1985 sobre un antic pas de carros que només es podia utilitzar si el nivell de l'agua era molt baix. Les demandes de construir un pont en aquest pas es remunten als inicis dels anys 30. Encara ara resulta impracticable una colla de dies a l'any, quan el Ter guanya cabal i les aigües cobreixen els pocs metres de l'estructura sobre el nivell del riu. El cartell que prohibeix el pas des de la cruïlla de Sant Jordi es destapava en cas de crescudes, però ara és visible de manera permanent. Cal remarcar que quan la pluja neteja la pols, el cartell es torna més brillant i, per tant, guanya efectivitat en la seva tasca de prevenció. Per contra, les cintes que posaven els Mossos per impedir el pas són ara unes barreres, sovint trencades, a mig descens de la llera que només cal baixar quan convé.

Els veïns saben moltes històries d'imprudències i incidents en arriscats intents de pas, però han quedat en la memòria dos negats que es van trobar surant al riu al cap de molts dies de desaparèixer, en un episodi tèrbol que no es va acabar d'aclarir del tot. El nivell

GERARD BAGUÉ. Girona, 1967. Periodista
JOSEP BURSET. Juià, 1963. Fotògraf

A dalt, l'església de Sant Pere, usada també com a local social. A baix, el passallís sobre el Ter, que pot ser una trampa perillosa quan puja el nivell del riu // FOTO: Josep Burset.

una mirada en el paisatge

LLUÍS FREIXAS MASCORT TEXT
JOSEP VILALLONGA FOTOGRAFIA

El Mas Nou, les Gavarres més clenxinades

Aquí, les Gavarres s'endiumengen amb un punt d'elegància excessiva i amaguen l'aspror d'alzines, suros i pins que li són naturals amb prats clenxinats i palmeres que mai no hi haurien crescut de forma espontània, com un pagès mudat que no s'habitua a l'americana, al coll fort, a l'estretor de la corbata i que se sent sempre un punt disfressat.

Entre Romanyà i Calonge, les Gavarres cauen a la Vall d'Aro en el punt que s'obre per complet i s'aboca al mar a Platja d'Aro (o a *la Platja d'Aro*, com se'n deia en llenguatge formal fa trenta anys, com si l'evidència urbanística, els hotels, els blocs de pisos, els comerços i el trànsit no justifiquessin prou un topònim que, des de fa anys, fins i tot s'ha incorporat a la denominació oficial del municipi). A tocar del Cafarnaüm turístic i comercial, a tres-cents metres en vertical, però a pocs minuts de desplaçament, existeixen unes Gavarres que s'hi aboquen com un balcó; unes Gavarres que la mà de l'home ha domesticat per convertir-les en un espai de calma, plàcid i amable, apte

per a l'entreteniment que la societat avui reclama, i amb vistes impagables tant a les muntanyes com a la Vall d'Aro i a mar. «Vistes panoràmiques que van des dels bells paratges de la badia de Palamós fins a les platges de Sant Feliu de Guíxols, i un paisatge preciós des del verd Parc Natural de les Gavarres fins a la fèrtil Vall d'Aro», afirmen els promotors turístics de la zona en els seus materials promocionals. La descripció és precisa: al publicista no li cal cap esforç d'imaginació per convèncer amb més eficàcia el client potencial. El Club de Golf d'Aro s'anuncia com «un camp de golf en el cor de les Gavarres». Si filem prim, aquí sí podríem veure-hi una certa llicència creativa, tret que convinguem que el cor és en un extrem. A més, es veu que l'alçada singularitza el camp: a les pilotes de golf, tant curioses per als profans, marcades de verola com estan per millorar-ne l'aerodinàmica, els afavoreix l'alçada i sembla que els jugadors necessiten menys varietat de pals. Però aquesta és qüestió de golfistes i, com arreu, deu haver-hi tants gustos com colors.

LLUÍS FREIXAS MASCORT. Cassà de la Selva, 1964. Periodista i escriptor
JOSEP VILALLONGA. Cassà de la Selva, 1953. Fotògraf

Allò cert és que a la mirada del golfista o del visitant se li imposa, a una banda, l'enorme mata ondulant i verda i negra de les Gavarres, amb el puig d'Arques coronat per la mola circular del radar meteorològic, d'un blanc que carrisqueja, i, en dies clars, el Montgrí; a l'altra, el mar i la teranyina humana i urbana de Platja d'Aro.

Per a la majoria de la gent, Mas Nou és un camp de golf, un complex turístic de luxe (*ressort*, se'n diu en l'argot professional, ara que ens delim tant pels anglicismes), i una zona residencial només apta per a poques i molt ben proveïdes butxaques: un preu mitjà pot superar de llarg el milió d'euros. Abans de les autovies, les carreteres desdoblades i la profusió de rotondes arreu, també era –ignore si encara ho és– un lloc de pas, una drecera per als automobilistes que volien escapar de les caravanes estivals que embussaven una carretera massa estreta de pit per al volum de trànsit que Platja d'Aro atreia, o per als joves que, després d'una nit de disbauxa, volien evitar controls policials que detectessin aquella copa sobrerera per agafar el cotxe amb les garanties requerides. També era –i és, probablement– un repte per als ciclistes més esforçats atès que els tres-cents metres d'alçada de l'àrea de Mas Nou i Vallvanera s'aixequen sobtadament per una carretera rampant i sinuosa, amb revolts de 180 graus i desnivells de vertigen.

Per al passejant és un curiós híbrid que reuneix cases de luxe (d'*alt standing*, per dir-ho també amb aquest abús d'anglicismes que abans ja remarcàvem), la calma del golf amb uns quants jugadors aquí i allà, concentrats en la jugada (deuen tenir *swing*, i *handicaps*, i altres atributs similars, també anglosaxons) o traslladant-se d'un

«Santa Maria de de Vallvanera: un simple altar cobert, uns goigs penjats i un campanar d'espadanya...»

forat a l'altre per les suaus ondulacions dels prats i les àrees de joc (els *green*) delicadament rasurats a diari, enmig d'una estudiada col·locació dels arbres més heterogenis que ajunta palmeres, oliveres, pollancre, pins, alzines i surors, tot impregnat per l'olor de l'herba acabada de segar, la línia d'alta tensió que inevitablement travessa tots els paisatges, el menhir –conegut també com pedra Aguda o pedra de les Goges, que el camp

de golf no només ha respectat sinó que ha fet més preminent, a tocar d'un estany artificial i visible des de la carretera–, o un mas rònc que dona l'esquena al golf, amb el sostre esfondrat, les portes esbatanades, i un senyal de direcció prohibida de color més fúcia que no pas vermell amb la inscripció «Do not enter». Que entrar-hi ha de ser perillós és una evidència.

Entre els elements, acordants o discordants, que conviuen a Masnou –o Vallvanera, un topònim amb més arrelament històric, però avui probablement menys conegut–, hi ha també la capella aixecada a l'advocació a Santa Maria de de Vallvanera: un simple altar cobert, uns goigs penjats darrere l'altar, un campanar d'espadanya i una corda que baixa per una paret lateral per poder repicar la campana a peu pla. És el testimoni espuri (es va construir als anys 60) de l'existència d'un monestir benedictí del qual es tenen poques dades i les restes del qual estarien, avui, integrats en una propietat particular. Un altra hibridació. La *Virgen de Válvanera* és la patrona de la Rioja i el goigs gavarrencs diuen: De la Rioixa vinguda, / i, a la nostra Vall plantada, / per tothom ha estat volguda / vostra imatge a la contrada / (...) / Verge i Mare amorosida, / generosa mitjancera: / Amorosiu-nos la vida / Estrella de Vallvanera 🌟

A PEU PEL CAMÍ COSTANER DE TOSSA A SANT FELIU DE GUÍXOLS

De Tossa a cala Salionç

AQUEST PRIMER TRAM DEL NOU ITINERARI COSTANER QUE PORTA DE TOSSA A SANT FELIU ENS SERVIRÀ PER GAUDIR AMB ESCREIX DE LA COSTA BRAVA MÉS PURA I AUTÈNTICA

Josep Santané i Josep Martín > TEXT I FOTOGRAFIA

L'any 2015 ens trobàvem treballant a l'antiga casella de sobre cala Futadera, que malauradament ja no existeix, per obrir un camí nou sobre un antic corriol de carboners que continués donant forma a un dels tresors amagats de la Costa Brava: els camins de ronda. Concretament, en el camí de ronda nord, que en principi anirà des de Tossa a cala Salionç. I dèiem amb el company Pitu que era una llàstima no tenir un camí transitable costaner per poder anar de Tossa a Sant Feliu de Guíxols. Actualment l'itinerari més utilitzat és el Sender Mediterrani conegut popularment com GR-92. El més lògic és que es

pogués anar arran de costa a peu fins a Sant Feliu, per tant, ens vàrem animar per anar descobrint i posant en joc un itinerari nou. El vàrem dividir en tres trams. Primer: De Tossa fins a cala Salionç. Segon: De cala Salionç fins a Canyet. Tercer: De Canyet fins a Sant Feliu de Guíxols. I ens vam posar a caminar. Aquesta és la primera de les tres històries d'un camí espectacular.

Som a Tossa i, pel passeig marítim, sota l'ombra de la seva muralla, anem a buscar la platja de la Mar Menuda on podem visitar la coneguda Creu de Sant Raimon de Penyafor. En aquest primer tram no hem de perdre de vista

en cap moment la senyalització verda del camí que va de Tossa fins es coll des Sastre passant per cala Pola. Deixem es Penyol d'Arenys, amb el seu espectacular pi blanc que de moment resisteix tots els temporals, a la dreta, i enfilem el camí que passant per sa vinya de l'Oliver ens pujarà fins al mirador de Sant Jaume.

Després de contemplar una de les vistes més conegudes de Tossa, agafem la baixada que deixa la carretera pel costat de l'antic garatge d'un dels edificis més impressionants de la Costa Brava: es xalet de Sant Jaume. Tenim per endavant un tros de camí espectacular que

Vistes espectaculars durant la ruta.
Al fons, Sant Feliu de Guíxols.

SORTIDA De la Mar Menuda havent visitat sa Creu de Sant Raimon de Penyafort

ARRIBADA A sa cala Salionç, on caldrà tenir un vehicle per tornar, si no és que es vol tornar a peu. Hi ha possibilitats (camins) més que interessants

RECORREGUT Uns 6,6 km (anada)

TEMPS DEL RECORREGUT Unes 2 hores i mitja

UNA ÈPOCA A l'estiu, ens podem banyar a totes les cales. A l'hivern i la resta de l'any, ens envolta la bellesa del paisatge

DESNIVELL Tot i no haver-hi pujades i baixades esgotadores, tot el camí és un constant puja i baixa

PUNT MÉS ALT El turó de s'Agulla de Pola, 114 m

ELEMENTS D'INTERÈS

Sa torre de Pola i les vistes; ses cales al llarg del recorregut; es suro de l'Amo

ens portarà a través de magnífiques vistes per cala Bona i cala Pola. Arribats a cala Pola els senyals verds ens condueixen fins al coll des Sastre. Nosaltres les ignorarem perquè hem de seguir per la costa i per un camí bastant evident, tot i que de moment no senyalitzat.

Des de la platja de cala Pola agafarem a la dreta el camí que en diverses marrades llargues i còmodes ens deixa en el carrer asfaltat que ve de la carretera que va de Tossa a Sant Feliu. De moment anirem a buscar l'edifici central del club hotel Giverola (tot i que en el mapa ve grafiat el que serà el nou itinerari) i per unes escales que baixen arribarem a una de les cales més maques de la Costa Brava: cala Giverola. Recordem que a l'estiu ens podem banyar a totes les cales, cosa que si fa calor s'agraeix.

Descansats, anirem a buscar el túnel que parteix cala Giverola en dues i, per sobre del mateix túnel, seguirem un camí treballat que per un seguit d'escales de fusta ens condueix per un camí d'accés fins a cala Futadera, que podem visitar si ens ve de gust. Pensem

que les escales que baixem per anar a la cala llavors en tocarà de pujar-les. La visita o l'esforç paga la pena. Cala Futadera és un port natural que sota el mantell protector des Cap des Pentiné, a l'estiu acull una multitud d'embarcacions que hi fondegen.

Deixant a l'esquerra la porta metàl·lica que ens ha permès accedir al carrer asfaltat i a la dreta els xalets des Cap des Pentiné, agafarem un corriol no gaire fressat que puja en pocs moments fins es mirador de cala Futadera al costat de la carretera que va a Sant Feliu. Creuarem i davant nostre tenim l'espai que ocupava l'antiga casella avui desapareguda, al qual accedirem per un corriol amb escalons de fusta que ens faciliten pujar amb més comoditat per agafar un camí que ens permetrà seguir per la costa: d'altra manera no es podria fer. Aquest corriol obert per l'Àrea de Medi Ambient de l'Ajuntament de Tossa de Mar fa possible transitar fora carretera per un camí d'uniques vistes d'una Costa Brava autèntica.

Arribem a una pista més ampla, que trobem sota es puig de s'Agulla. Amb el puig a la nostra esquena, deixem un dipòsit d'aigua dels bombers i dos camins a l'esquerra: un baixa i l'altre, que està senyalitzat, va planer. Agafem el de la dreta, que en pocs minuts ens porta fins al lloc conegut com ses planes de l'Aromir, on podem visitar el majestuós suro de l'Amo, un dels arbres emblemàtics de Tossa. Anem transitant per la pista i després d'una pujada arribem fins un dipòsit d'aigua. Aquí, a la dreta, agafem un caminet que ens permet passar per sobre l'anomenat túnel de Salionç i arribar ja sobre la cala.

Deixant el restaurant Piscis a l'esquerra, anem baixant per un camí de terra que passa per darrere de l'edifici i el seguim fins a trobar el carrer asfaltat i, en pocs metres, tornarem a agafar a l'esquerra un camí de terra que, enllaçant-ne d'altres, ens permet arribar fins al fons de cala Salionç i la seva platja, on trobarem tota classe de serveis a l'estiu. De ben segur que descobrirem que encara queda una Costa Brava pura i salvatge.

Tossa vista des del camí de Ronda.

Diputació
de Girona

VIES VERDES DE GIRONA

125KM DE LA MUNTANYA AL MAR!

CONSORCI **viesverdes** DE GIRONA

www.viesverdes.cat